# VOYAGA YETMAGANLARGA IJTIMOIY-HUQUQIY YORDAM KO'RSATISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

**Qo'chqarova Sarvinoz Vahob qizi**
Jizzax viloyati Sharof Rashidov tumani IIB JXX HPB
Voyaga yetmaganlar masalalari bo'yicha
inspektor-psixolog, katta leytenant
https://doi.org/10.5281/zenodo.22934972

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish tizimining huquqiy-institutsional asoslari, uning tarixiy rivojlanish bosqichlari va amaliyotdagi holati tahlil qilinadi. Tizimning institutsional tuzilishi — ixtisoslashtirilgan markazlar, voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar hamda so'nggi yillarda joriy etilayotgan yangi himoya mexanizmlarining faoliyati yoritiladi, shuningdek amaliyotda yuzaga kelayotgan protsessual va tashkiliy kamchiliklar aniqlanadi. Xorijiy tajriba — jumladan, "Barnahus" modeli misolida — qiyosiy tahlil qilinadi. Tizimni takomillashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.
**Kalit so'zlar:** voyaga yetmaganlar, ijtimoiy-huquqiy yordam, huquqbuzarliklar profilaktikasi, bola huquqlari, ixtisoslashtirilgan markazlar, idoralararo komissiyalar, ijtimoiy reabilitatsiya, raqamli xavfsizlik, xorijiy tajriba.

## СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОКАЗАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВОЙ ПОМОЩИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМ

**Аннотация.** В статье анализируются правовые и институциональные основы системы оказания социально-правовой помощи несовершеннолетним в Республике Узбекистан, этапы её исторического развития и практическое состояние. Освещается институциональная структура системы — деятельность специализированных центров, межведомственных комиссий по делам несовершеннолетних, а также новых механизмов защиты, внедряемых в последние годы. Проводится сравнительный анализ зарубежного опыта, в частности модели «Барнахус». Разрабатываются научно-практические предложения по совершенствованию системы.
**Ключевые слова:** несовершеннолетние, социально-правовая помощь, профилактика правонарушений, права ребёнка, специализированные центры, межведомственные комиссии, социальная реабилитация, цифровая безопасность, зарубежный опыт.

## IMPROVING THE SYSTEM OF PROVIDING SOCIAL AND LEGAL ASSISTANCE TO MINORS

**Abstract.** The article analyzes the legal and institutional foundations of the system for providing social and legal assistance to minors in the Republic of Uzbekistan, the stages of its historical development, and its practical condition. It examines the institutional structure of the system — the activities of specialized centers, interagency commissions on juvenile affairs, and new protection mechanisms introduced in recent years. A comparative analysis of foreign experience, including the "Barnahus" model, is conducted. Scientific and practical proposals for improving the system are developed.
**Keywords:** minors, social and legal assistance, offense prevention, children's rights, specialized centers, interagency commissions, social rehabilitation, digital safety, foreign experience.

Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida voyaga yetmaganlarning huquq va erkinliklarini himoya qilish davlat siyosatining ustuvor va o'zgarmas yo'nalishlaridan biriga aylandi. Konstitutsiyaning 45-moddasida voyaga yetmaganlarning huquqlari davlat himoyasida ekanligi, 64-moddasida esa ota-onalarning o'z farzandlarini voyaga yetgunlariga qadar boqish va tarbiyalash majburiyati, yangi

tahrirdagi Konstitutsiyaning 50-moddasida esa davlatning har kimning ta'lim olish huquqini kafolatlashi mustahkamlangan. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2026-yil 1-yanvar holatiga mamlakatimizda 0–14 yoshdagi bolalar soni 11 million 630 mingdan ortiqni tashkil etadi [9], bu ulkan demografik ko'rsatkich davlat zimmasiga bolalar manfaatlarini ta'minlashga qaratilgan tizimli va uzoq muddatli chora-tadbirlarni izchil davom ettirish mas'uliyatini yuklaydi.

O'zbekiston MDH davlatlari orasida birinchilardan bo'lib 1992-yil 19-dekabrda Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiyani ratifikatsiya qildi [5], bu esa milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish jarayonini boshlab berdi. Shundan buyon voyaga yetmaganlar bilan ishlash tizimini institutsionallashtirish yo'nalishida izchil ishlar olib borilmoqda: dastlab umumiy tarzda "nazoratsizlik profilaktikasi" instituti shakllantirilgan bo'lsa, keyinchalik u ixtisoslashtirilgan, aniq vakolatlarga ega institutlar tizimiga aylantirildi.

Tizimning tayanch huquqiy asosini 2010-yil 29-sentyabrda qabul qilingan "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi Qonun tashkil etadi [1]. Ushbu Qonunga ko'ra, ichki ishlar organlarining voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklar profilaktikasini amalga oshiruvchi bo'linmalari ikki tarkibiy qismdan — huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'linmalaridan hamda voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish markazlaridan iborat bo'ladi. 2021-yil 3-avgustda qabul qilingan Vazirlar Mahkamasining 490-son qarori bilan markazlar faoliyatini tashkil etish tartibi, ularni moliyalashtirish, mol-mulki va moliya-xo'jalik faoliyati masalalari belgilandi [2]. Ushbu qarorda ta'kidlanganidek, markazlarning asosiy vazifasi ota-onasi yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslar tomonidan nazoratsiz va qarovsiz qoldirilgan, ijtimoiy jihatdan xavfli ahvoldagi oilalarda yashayotgan, davlat va jamoatchilik yordamiga muhtoj bo'lgan voyaga yetmaganlar bilan samarali ishlashni tashkil etishdan iboratdir [2].

Bundan tashqari, 2019-yil 22-aprelda qabul qilingan Prezident qarori bilan Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) o'rinbosari — Bola huquqlari bo'yicha vakil lavozimi joriy etildi [3], bu esa sohada mustaqil monitoring va nazorat mexanizmini kuchaytirdi. So'nggi davrda esa qonunchilik yanada rivojlantirilmoqda: Prezidentning "Mahallani rivojlantirish va jamiyatni yuksaltirish" yilida ustuvor yo'nalishlar bo'yicha islohotlar dasturlari to'g'risidagi 2026-yil 16-fevraldagi farmoni asosida bolalar xavfsizligi va huquqiy himoyasini ta'minlashning bir qator yangi kafolatlari amaliyotga joriy etilmoqda [9].

Institutsional jihatdan tizim ikki asosiy bo'g'inga tayanadi. Ijtimoiy-huquqiy yordam markazlari uch yoshdan o'n sakkiz yoshgacha bo'lgan voyaga yetmaganlarning shaxsini aniqlash, ularning hayoti va sog'lig'iga xavf tug'diruvchi holatlarni bartaraf etish, shuningdek oila bilan ijtimoiy-psixologik ishlarni tashkil etish vazifalarini bajaradi. Markazga qabul qilingan voyaga yetmaganlar bilan psixodiagnostik va psixoprofilaktik ishlar olib boriladi, ularning ota-onalari chaqirilib, oilaning ijtimoiy ahvoli, oiladagi munosabatlarning sog'lomligi hamda ota-onalarning tarbiyaviy mas'uliyati chuqur o'rganiladi. Tuman (shahar) hokimliklari qoshidagi voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar esa Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksga muvofiq o'z vakolatiga kiritilgan ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni ko'rib chiqadi, voyaga yetmaganlarga nisbatan ta'sir ko'rsatish chora-tadbirlarini qo'llaydi hamda jazoni ijro etish muassasalaridan ozod etilgan yoki ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalaridan qaytib kelgan voyaga yetmaganlarni ishga joylashtirishga va ularning maishiy sharoitlarini yaxshilashga ko'maklashadi [8].

So'nggi yillarda voyaga yetmaganlarni himoya qilish mexanizmlari sezilarli darajada kengaytirilmoqda. Xususan, voyaga yetmaganlarga nisbatan zo'ravonlik sodir etgan shaxslarning ta'lim, tarbiya, sport va sog'lomlashtirish maskanlarida ishlashi qat'iyan taqiqlanadi, ishga qabul qilish jarayonida nomzodlar maxsus axborot tizimlari orqali majburiy tekshiriladi [9]. Umumta'lim muassasalari binolarini videokuzatuv tizimlari bilan jihozlash va videoyozuvlarni kamida olti oy davomida saqlash majburiy talab etilgan. Zo'ravonlik qurbonlari yoki guvohi bo'lgan bolalarga dastlabki bosqichdanoq davlat hisobidan bepul yuridik va protsessual yordam ko'rsatish tartibi joriy etilgan, jinsiy zo'ravonlik ishlari bo'yicha yuzlashtirish esa faqat tergovchi, prokuror qarori yoki sud ajrimi bilan o'tkaziladi [9]. Bu o'zgarishlar ijtimoiy-huquqiy yordam tizimining nafaqat nazoratsizlik profilaktikasi, balki bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlariga tezkor va kompleks javob berish yo'nalishida ham kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Xorijiy tajribaga murojaat qiladigan bo'lsak, bir qator rivojlangan davlatlarda zo'ravonlikka uchragan bolalarga bir joyning o'zida tibbiy, psixologik va huquqiy ko'mak beruvchi "Barnahus" ("bolalar uyi") modeli keng qo'llanilmoqda. Ushbu model bolani turli idoralar orasida bir necha bor so'roq qilish va qayta-qayta travmatizatsiyalashning oldini olishga, aksincha, barcha zarur xizmatlarni bir maskanda, bola uchun qulay muhitda taqdim etishga xizmat qiladi. O'zbekistonda ham ushbu modelni sinovdan o'tkazish, shuningdek voyaga yetmaganlarni raqamli makonda kiberbulling va onlayn ta'qiblardan himoya qilish maqsadida 24/7 rejimida ishlaydigan tezkor monitoring platformasini joriy etish yuzasidan takliflar ishlab chiqilmoqda [9]. Bu tendensiya milliy tizimni xalqaro amaliyotdagi "bolalarga do'stona adliya" (child-friendly justice) tamoyillariga yanada yaqinlashtiradi.

Shunga qaramay, Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) Kotibiyati tarkibidagi Bola huquqlari bo'yicha vakil tomonidan bir qator hududlarda o'tkazilgan monitoring natijalari tizim amaliyotida jiddiy kamchiliklar saqlanib qolayotganini ko'rsatdi [7]. Xususan, voyaga yetmaganlarni ixtisoslashtirilgan muassasalarga joylashtirishning asosiy sababi ko'pincha oiladagi ijtimoiy muhitning yomonligi, ota-ona yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslarning farzand tarbiyasiga beparvo munosabati bo'lib chiqmoqda. Bu holat muammoning ildizi bilan emas, balki uning oqibati bilan kurashilayotganidan dalolat beradi — chunki BMTning voyaga yetmaganlar orasida jinoyatning oldini olish bo'yicha boshqaruv tamoyillarining (Ar-Riyod tamoyillari) 12-bandida oila bolalarni jamiyatdagi hayotga tayyorlash uchun mas'ul asosiy bo'g'in ekanligi, shuning uchun davlat va jamoat institutlari oilaning bus-butunligini saqlashga harakat qilishi lozimligi ta'kidlangan [6].

Ikkinchi jiddiy muammo — huquqbuzarlik sodir etmagan voyaga yetmaganning yaqin qarindoshlari murojaatiga asoslanib, uni voyaga yetguncha maxsus turdagi o'quv muassasasiga joylashtirish amaliyoti hamon saqlanib qolmoqda. Bu esa Ar-Riyod tamoyillarining 46-bandida belgilangan "eng so'nggi chora va eng qisqa zarur muddat" talabiga zid keladi hamda huquqbuzarlik sodir etmagan bolaning erkinligini cheklashda mutanosiblik prinsipining buzilishiga olib kelishi mumkin [6, 7].

Uchinchidan, protsessual kafolatlar sohasida ham kamchiliklar mavjud: 2010-yilgi Qonunning 26-moddasiga ko'ra, markazga joylashtirish to'g'risidagi ariza ko'rib chiqilayotganda voyaga yetmagan, prokuror, vasiylik-homiylik organi va ichki ishlar organi vakillarining sud majlisida ishtirok etishi majburiy talab sifatida belgilangan bo'lsa-da, amaliyotda bu talabga ayrim hollarda to'liq rioya etilmayapti [1, 7]. Bu holat voyaga yetmaganning huquqlarini himoya qilishning protsessual kafolatlarini zaiflashtiradi va sud qarorlarining qonuniyligiga shubha tug'diradi.

To'rtinchidan, markazdan muddatidan oldin ozod etish mezonlari yetarlicha aniq va batafsil huquqiy jihatdan tartibga solinmagan, bu esa amaliyotda markaz ma'muriyati va nazorat organlari o'rtasida turlicha yondashuvlarga olib kelishi mumkin. Beshinchidan, idoralararo voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar tarkibiga Bola huquqlari bo'yicha vakil va uning mintaqalardagi vakillari kiritilmagan, bu esa turli davlat organlari faoliyatini muvofiqlashtirishda va bola huquqlari nuqtai nazaridan qo'shimcha mustaqil nazoratni ta'minlashda bo'shliq yuzaga keltirmoqda [7].

Oltinchidan, markazlar, maktablar, mahalla fuqarolar yig'ini va ichki ishlar organlari tomonidan to'plangan ma'lumotlar ko'pincha alohida-alohida yuritiladi, ular o'rtasidagi ma'lumot almashinuvi hamon yetarli darajada avtomatlashtirilmagan. Bu esa xavf guruhidagi bolani erta bosqichda aniqlash imkoniyatini cheklaydi va profilaktik ishning o'z vaqtida boshlanishiga to'sqinlik qiladi.

Tizimning ijtimoiy samaradorligini ta'minlashda ta'lim va ijtimoiy himoya sohalari o'rtasidagi uyg'unlik alohida ahamiyat kasb etadi. "O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida alohida ehtiyojli bolalarni umumta'lim maktablarida inklyuziv ta'lim bilan qamrab olish ko'rsatkichini bosqichma-bosqich oshirish, nogironligi bo'lgan bolalarni kunduzgi parvarish markazlariga jalb etish, shuningdek yetim va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarni jamiyatga integratsiya qilish bo'yicha aniq maqsadli ko'rsatkichlar belgilangan [9]. Bunday chora-tadbirlar bevosita ijtimoiy-huquqiy yordam markazlariga tushib qolgan bolalarning kelajakdagi ijtimoiylashuvi bilan uzviy bog'liq bo'lib, markazlardan chiqqan voyaga yetmaganlarning ta'lim va kasb-hunar tizimiga qaytishini yengillashtiradi.

Qiyosiy-huquqiy nuqtai nazardan, mintaqadagi bir qator davlatlarda voyaga yetmaganlar bilan ishlash yuvenal yo'nalishdagi maxsus institutlar orqali tashkil etilgan bo'lib, ularda profilaktika, ijtimoiy reabilitatsiya va sud-huquq tizimlari o'zaro chambarchas bog'liq holda faoliyat yuritadi. Bunday tajribalarning umumiy xususiyati shundaki, voyaga yetmagan bilan bog'liq har qanday qarorda uning eng

ustuvor manfaati asosiy mezon sifatida olinadi, jazo choralaridan ko'ra ijtimoiy-tarbiyaviy va reabilitatsion yondashuvlarga ustunlik beriladi. O'zbekistonda ham ushbu tamoyilni izchil amalga oshirish — xususan, markazlarga joylashtirishni haqiqatan ham "eng so'nggi chora" darajasiga tushirish — tizimni xalqaro andozalarga yanada yaqinlashtiradi.

Yuqorida ko'rsatilgan tahlil asosida voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi ilmiy-amaliy takliflarni ilgari surish mumkin:

1. **Profilaktikaning oilaviy-ijtimoiy yo'nalishini kuchaytirish.** Markazlar faoliyatini nafaqat "joylashtiruvchi" institut sifatida, balki oilalar bilan erta bosqichda — muammo yuzaga kelgunga qadar — ishlaydigan ijtimoiy xizmat ko'rsatish institutiga aylantirish, oilaviy psixologik konsultatsiya va ijtimoiy patronaj xizmatlarini kengaytirish zarur.
2. **Protsessual kafolatlarni mustahkamlash.** Qonunning 26-moddasida nazarda tutilgan ishtirokchilarning (voyaga yetmagan, prokuror, vasiylik-homiylik organi, ichki ishlar organi vakillari) sud majlisida ishtirok etishini majburiy hujjatlashtirish, bu borada nazoratni kuchaytirish va zarur hollarda elektron audio-video qayd tizimidan foydalanishni joriy etish tavsiya etiladi.
3. **Joylashtirish amaliyotini mutanosiblik tamoyiliga moslashtirish.** Huquqbuzarlik sodir etmagan voyaga yetmaganlarni faqat yaqin qarindoshlar murojaatiga asoslanib maxsus muassasaga joylashtirish amaliyotini qayta ko'rib chiqish, bunday hollarda avvalo muqobil — ijtimoiy patronaj va oilaviy vositachilik — choralarini qo'llashni majburiy qilib belgilash lozim.
4. **Muddatidan oldin ozod etish mezonlarini aniqlashtirish.** Voyaga yetmaganning o'zi sodir etgan xatti-harakatining ahamiyatini anglab yetganligi, ijobiy xulq-atvor ko'rsatkichlari kabi mezonlarni belgilovchi aniq va ob'ektiv baholash tizimini qonun darajasida ishlab chiqish maqsadga muvofiq.
5. **Idoralararo muvofiqlashtirishni kuchaytirish.** Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha idoralararo komissiyalar tarkibiga Bola huquqlari bo'yicha vakil va uning mintaqaviy vakillarini kiritish orqali qo'shimcha mustaqil nazorat mexanizmini ta'minlash zarur.
6. **Kadrlar salohiyatini oshirish.** Markaz xodimlari — psixolog, ijtimoiy pedagog va boshqa mutaxassislarning malakasini muntazam oshirish, ularni zamonaviy bolalar psixologiyasi va ijtimoiy ish metodikasi bo'yicha qisqa muddatli o'qitish kurslari orqali tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish lozim.
7. **Yagona axborot tizimini joriy etish.** Markazlar, komissiyalar, maktablar va mahalla institutlari o'rtasida xavf guruhidagi bolalar to'g'risidagi ma'lumotlar almashinuvini ta'minlovchi yagona elektron hisobga olish tizimini joriy etish, bu orqali xavf guruhidagi bolani erta aniqlash imkoniyatini kengaytirish zarur.
8. **"Barnahus" modelini bosqichma-bosqich joriy etish.** Zo'ravonlikka uchragan yoki uchrashi ehtimoli bo'lgan voyaga yetmaganlarga tibbiy, psixologik va huquqiy yordamni bir maskanda, bola uchun qulay va travmani kamaytiruvchi muhitda taqdim etuvchi xorijiy tajribani milliy sharoitga moslashtirilgan holda sinovdan o'tkazishni davom ettirish tavsiya etiladi.
9. **Raqamli xavfsizlikni ta'minlash.** Voyaga yetmaganlarni kiberbulling va onlayn ta'qiblardan himoya qiluvchi tezkor monitoring platformasini joriy etish bilan bir qatorda, ota-onalar va bolalar uchun raqamli muhitdagi xavfsizlik bo'yicha huquqiy-ma'rifiy tushuntirish ishlarini kuchaytirish zarur.
10. **Xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish.** Milliy qonunchilikni Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya va Ar-Riyod tamoyillari talablariga, xususan "eng so'nggi chora" tamoyiliga muntazam ravishda muvofiqlashtirib borish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish tizimi so'nggi o'n besh yil davomida izchil huquqiy-institutsional rivojlanish bosqichini bosib o'tdi — maxsus qonun qabul qilindi, ixtisoslashtirilgan markazlar va komissiyalar tizimi shakllantirildi, Bola huquqlari bo'yicha vakil instituti joriy etildi, so'nggi yillarda esa zo'ravonlikdan himoya qilish, bepul yuridik yordam va raqamli xavfsizlik kabi yangi yo'nalishlar bo'yicha ham qadamlar tashlanmoqda. Shu bilan birga, amaliyot tizim faoliyatida hali ham jiddiy tashkiliy-huquqiy kamchiliklar — protsessual kafolatlarning to'liq ta'minlanmasligi, joylashtirish amaliyotining mutanosiblik tamoyiliga to'liq mos kelmasligi, idoralararo axborot almashinuvi va muvofiqlashtirishning yetarli emasligi — saqlanib qolayotganini ko'rsatmoqda.

Tizimni takomillashtirish faqat qo'shimcha me'yoriy-huquqiy tartibga solish bilan emas, balki markazlar faoliyatini profilaktik-ijtimoiy yo'nalishga qayta yo'naltirish, protsessual nazoratni kuchaytirish, idoralararo hamkorlikni mustahkamlash va xorijiy ilg'or tajribani — jumladan "Barnahus"

modelini — milliy sharoitga moslashtirilgan holda joriy etish orqali kompleks yondashuv asosida amalga oshirilishi lozim. Maqolada taklif etilgan chora-tadbirlarning amaliyotga izchil tatbiq etilishi voyaga yetmaganlarning eng ustuvor manfaatlarini ta'minlashning huquqiy va institutsional kafolatlarini sezilarli darajada mustahkamlashga, shuningdek mamlakatning inson kapitalini rivojlantirish borasidagi strategik maqsadlariga erishishga xizmat qiladi.

Yakun sifatida ta'kidlash joizki, voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatish — statik emas, doimiy rivojlanib boruvchi ijtimoiy-huquqiy hodisa bo'lib, uning samaradorligi oilaviy, ta'lim, huquqni muhofaza qiluvchi va ijtimoiy himoya sohalari o'rtasidagi uzviy hamkorlikka bog'liq. Raqamli muhitning kengayishi, jamiyatning bolalar huquqlariga bo'lgan e'tibori ortib borishi profilaktika tizimidan yangi, moslashuvchan va tezkor yondashuvlarni talab etmoqda. Shu boisdan, ilmiy asoslangan tahlil va xalqaro tajribaga tayangan holda tizimni bosqichma-bosqich takomillashtirib borish nafaqat huquqshunoslar, balki pedagoglar, psixologlar va davlat boshqaruvi mutaxassislarining hamkorlikdagi izchil sa'y-harakatlarini talab etadigan uzoq muddatli strategik vazifa hisoblanadi.

**Foydalanilgan manbalar**

1. O'zbekiston Respublikasining 29.09.2010 yildagi "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi ЎРҚ-263-son Qonuni. https://lex.uz/docs/1685726.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 03.08.2021 yildagi "Voyaga yetmaganlarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko'rsatishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 490-son qarori. https://lex.uz/uz/docs/5550539.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 22.04.2019 yildagi "Bola huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi 4296-son qarori.
4. O'zbekiston Respublikasining 07.01.2008 yildagi "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
5. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi, 1989 yil 20 noyabr (O'zbekiston tomonidan 1992 yil 19 dekabrda ratifikatsiya qilingan).
6. Birlashgan Millatlar Tashkilotining voyaga yetmaganlar orasida jinoyatning oldini olish uchun boshqaruv tamoyillari (Ar-Riyod tamoyillari), 1990 yil.
7. Islomov J. Voyaga yetmaganlarning huquq va erkinliklarini ta'minlash samaradorligini oshirish // Oliy Majlisning Inson huquqlari bo'yicha vakili (ombudsman) rasmiy sayti. https://ombudsman.uz/uz/docs/voyaga-yetmaganlarning-huquq-va-erkinliklarini-taminlash-samaradorligini-oshirish.
8. Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar to'g'risida Nizom (O'zR Vazirlar Mahkamasining 17.01.2011 yildagi 13-son qaroriga 1-ilova).
9. Agzamova K. Bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimini takomillashtirish bo'yicha ustuvor vazifalar // "Taraqqiyot strategiyasi" markazi rasmiy sayti, 10.07.2026. https://strategy.uz/index.php?news=2316.